

Identifiering av människohandel med anknytning till den humanitära kris som uppstått till följd av kriget mot Ukraina

Kortfattad information för första linjens personal

1 Vad är människohandel?

Människohandel är ett komplext brott som kränker grundläggande mänskliga rättigheter, särskilt de som rör frihet och personlig integritet. Det innebär att en människa utnyttjas, vanligtvis i vinstsyfte. Det finns många former av utnyttjande som offren kan utsättas för, bland annat sexuellt utnyttjande (t.ex. prostitution eller pornografi), arbetskraftsexploatering, avlägsnande av organ, tvångsåktenskap eller andra brott (t.ex. fickstölder, narkotikahandel, bedrägerier på nätet, smuggling av migranter och till och med rekrytering av andra offer till människohandel). Människohandel kräver inte att man passerar en gräns, och alla som bidrar till exploateringen, oavsett om det är genom att transportera, hysa, rekrytera eller exploatera en person, är ansvariga för brottet.

Människohandel finns överallt i våra samhällen, inom praktiskt taget alla ekonomiska sektorer och livsområden. Det kan handla om en person som är instängd i en fabrik eller på en byggarbetsplats, en oavlönad jordbruksarbetare, en person som utnyttjas i prostitution eller tvingas begå brott, barn som tigger på gatan, en utnyttjad hushållsarbetare, bland andra.

Vem som helst kan bli offer för människohandel: människohandlare kan "använda" personer av olika ålder, kön, etnisk, kulturell eller annan bakgrund för att göra olaglig vinst. Offren fångas i en fälla genom bedrägeri, t.ex. angående vilka tjänster som krävs eller genom löften om att deras lön ska betalas ut en dag, våld, hot, även mot deras nära anhöriga, skuldslaveri eller andra former av kontroll. Detta gör det extremt svårt för dem att söka hjälp. Man bör komma ihåg att även om offren inledningsvis kan gå med på att tillhandahålla vissa tjänster eller arbetskraft, **samtycker de inte till att bli utnyttjade**, begå brott eller arbeta med låg eller ingen lön under utmanande, ofta omänskliga förhållanden.

I människohandelssituationer förekommer inslag av bedrägeri, tvång eller andra kontrollmedel, vilket gör att alla former av samtycke som offret ursprungligen lämnat blir **irrelevanta**. Vidare anses barn på förhand vara sårbara på grund av sin ålder, brist på livserfarenhet och känslomässiga omognad, och deras "samtycke" till att delta i människohandelsupplägg beaktas därför aldrig.

Det är mycket viktigt att notera att stater inte ska åtala offer för människohandel och därmed inte heller utdöma straff (inklusive böter eller fängelse) till personer som utsatts för människohandel för brott som begåtts av dem i samband med deras människohandel.

Att rekrytera en person in i en traffickingsituation kan ske på olika sätt. I många fall sker det genom vänner, bekanta, familjemedlemmar eller en person som offret har en intim relation till och framför allt litar på. Det är i själva verket vanligt att känslomässiga band till ett offer används för att utöva inflytande. Det finns fall där dessa personer inte ens är medvetna om att de utsätter sina nära och kära för fara, till exempel genom att sprida budskap om arbetstillfällen eller andra erbjudanden. Potentiella offer, särskilt från utsatta grupper, kan också kontaktas av främlingar som försöker locka dem genom "för bra för att vara sanna" jobb- och bostadserbjudanden, inofficiella anställningar, byteshandel med varor och tjänster, förfrågningar om bekantskap, dejting eller andra relationer, ofta i syfte att skapa en närmare kontakt och föreslå en "lösning" på en utmanande situation som en person kan ställas inför.

Människohandlare använder i allt högre grad internet för att attrahera och rekrytera potentiella offer, till exempel via sociala medier, webbplatser, chattar och chattrum, portaler för jobsökning, spel- eller dejtingsajter och andra onlineforum eller applikationer. Krypterade (konfidentiella) applikationer (inklusive Telegram, Viber eller WhatsApp) är det föredragna kommunikationsmedlet på grund av sekretess.

Vilka individer är sårbara för människohandel och löper större risk i samband med kriget mot Ukraina?

Sedan den 24 februari 2022 har uppskattningsvis 32 miljoner människor i Ukraina lidit direkt eller indirekt av effekterna av kriget.² Sedan krigets början har mer än hälften av ukrainarna förlorat sin inkomst³, över sex miljoner människor från Ukraina har sökt tillfälligt skydd utomlands⁴ och över fem miljoner har fördrivits internt.⁵

Omkring 90% av de människor som flyr från kriget är kvinnor och barn⁶ – en grupp som löper särskild risk att utsättas för människohandel. Risker för människohandel är också högre för vissa andra grupper: ensamkommande och separerade barn och barn som reser med vuxna vars relation till barnen inte kan verifieras; personer som tidigare varit internflyktingar i Ukraina; personer som inte kan få tillgång till tillfälligt skydd eftersom de inte är berättigade eller på grund av brist på information eller felaktig information; icke-ukrainare, inklusive papperslösa och statslösa; ukrainska romer; HBTQI+-personer; äldre personer; och personer med psykiska och fysiska funktionsnedsättningar.⁷

Trots de exempellösa skydds- och biståndsåtgärder som staterna har vidtagit för att hantera den humanitära krisen kvarstår olika integrationsutmaningar i de flesta mottagarländerna, t.ex. brist på boendemöjligheter, språkbarriärer, otillräckliga möjligheter till barnomsorg och utbildning, svårigheter att få förvärvsarbete, svårigheter att validera yrkes- och utbildningskvalifikationer m.m. I takt med att kriget fortsätter har dessutom utmaningar med långsiktig integration och/eller ekonomiska svårigheter (förbrukade besparingar, brist på inkomst eller realistiska jobb möjligheter) blivit uppenbara och kan leda till ytterligare förflyttningar inom EU och i världen, inklusive återvändande till Ukraina.

Dessa och andra faktorer leder till ökade risker för potentiella övergrepp och exploateringssituationer i Ukraina, liksom i grann- och destinationsländerna.⁸ Som tidigare migrationskriser har visat kommer dessutom kriminella grupper eller individer att dra nytta av stora människoströmmar för att utnyttja de mest utsatta i ursprungs-, transit- och destinationsländerna. Därför bör tidig identifiering av potentiella och förmodade människohandelssituationer prioriteras för att säkerställa såväl riktade förebyggande åtgärder som räddning av och hjälp till offren.

“ Omkring 90% av de människor som flyr kriget är kvinnor och barn – en grupp som är särskilt utsatt för risk för människohandel.”

2 https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_ENG_web.pdf

3 https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_ENG_web.pdf

4 <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

5 <https://dtm.iom.int/ukraine>

6 <https://data.unhcr.org/en/documents/details/96447>

7 https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf

8 https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf; <https://respect.international/wp-content/uploads/2022/06/The-war-in-Ukraine-and-associated-risks-of-human-trafficking-and-exploitation-Insights-from-an-evidence-gathering-roundtable-.pdf>; <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23322705.2022.2128242>

Första linjens personal är bland de första som kan komma i kontakt med ett offer för människohandel eller observera en misstänkt situation. Det finns vissa indikatorer eller tecken som kan hjälpa till att identifiera potentiella eller presumtiva offer och fall av människohandel.

Här är några av de "röda flaggor" som kan tyda på en situation med människohandel eller exploatering när man interagerar med eller tillhandahåller tjänster till särskilt utsatta personer:⁹

Potentiell situation med människohandel, där risken för att människohandel är på väg att ske är hög

- Människor som flyr från kriget kontaktas av främlingar på ett oönskat sätt för att erbjuda anställning, bostad, transport eller annan hjälp;
- Främlingar observeras i närheten av härbärgena, tillfälligt boende eller andra hjälpinrättningar eller transportknutpunkter, och försöker träffa personer som flyr från kriget i avskildhet;
- Människor som flyr från kriget uppmanas att betala för förmedlingstjänster för att hjälpa till med jobbsökning eller anställning;
- En person som flyr från kriget erbjuds ett jobb med en orealistiskt hög lön, ett arrangemang som ser för bra ut för att vara sant, en inofficiell anställning eller får inte fullständig information om arbetsvillkoren (till exempel kan ett jobberbjudande för förare utan särskilda krav och med hög betalning vara en rekrytering till kriminell verksamhet - smuggling av migranter);
- En person lockas eller pressas att komma till ett land/ en destinationsort;
- En person/grupp som flyr från kriget försvinner plötsligt från en inkvarteringsanläggning eller uteblir från planerade möten med hjälporganisationer.

Det bör noteras att denna lista inte är uttömmande och att första linjens personal kan stöta på andra tecken på människohandel. Sammantaget uppmanas första linjens personal att reagera på en situation så snart som minsta tecken på människohandel uppträder, eftersom det kan vara avgörande för att förhindra brottet eller hjälpa dess offer.

Presumtiv situation av människohandel där det finns en sannolikhet för att människohandel redan pågår

- En person som flyr från kriget transporteras från en plats till en annan och/eller från ett land till ett annat;
- Människor tvingas utföra arbete, tjänster eller sex utan samtycke och/eller utsätts för psykologiska påtryckningar och manipulationer för att få deras samtycke (t.ex. uppmanas att utföra hushållsarbete eller tillhandahålla sexuella tjänster "för att uttrycka sin tacksamhet till hyresvärderna" eller för att kunna bo kvar i huset);
- Identitets- eller resehandlingar (och/eller andra personliga handlingar) undanhålls av en annan person;
- Rörelse- eller yttrandefriheten har begränsats eller kontrollerats av någon annan och en person kan inte fritt kontakta vänner och familj;
- Arbetsförhållandena strider mot etablerad arbetslagstiftning, inklusive arbetstider, anställdas rättigheter och förmåner, sociala trygghetsnormer, eller en arbetsgivar respekterar inte de överenskomna arbetsvillkoren eller ekonomiska arrangemangen;
- En person får låg eller ingen lön eller har inte tillgång till medel, inklusive socialbidrag;
- Personen visar tecken på fysiskt, sexuellt och/eller känslomässigt våld;
- Personen pressas att betala tillbaka lån och skulder (till människohandlaren);
- Personen är rädd för att prata eftersom den tror att den är övervakad.

⁹ För mer specifika indikatorer som rör barn som fallit offer för människohandel, se <https://www.unicef.org/eca/reports/practical-guide-identification-victims-and-persons-risk-trafficking-human-beings>

Även om det **inte** är första linjens personals uppgift att intervjua offer för människohandel eller officiellt identifiera dem, kräver redan den inledande interaktionen i sådana fall vissa överväganden.

Nedan följer viktiga riktlinjer för den inledande kontakten och interaktionen med ett förmodat offer för människohandel¹⁰

Tillhandahålla en trygg och säker miljö för konversation

Det potentiella offret kan separeras (särskilt om de befinner sig i en större grupp människor, t.ex. på en buss) till ett säkert område där det finns utrymme för uppföljningsamtal.

Skapa en möjlighet till tydlig kommunikation

När det påstådda offret är en utlänning av en viss etnisk tillhörighet är det viktigt att hitta en tolk och/eller kulturförmedlare, helst av samma kön som det potentiella offret.

Be om personens samtycke till att starta samtalet

Offer för människohandel kan vara mindre eller mer benägna att dela med sig av information om sin situation, så samtycke måste alltid inhämtas.

Fråga vad de behöver¹¹

Det är viktigt att uppmärksamma och ta itu med brådskande, grundläggande behov i rätt tid. Människor som flyr från kriget, särskilt om de utsätts för människohandel, kan drabbas av flera traumatiska upplevelser och därmed uppvisa plötsliga känslomässiga och andra reaktioner, som första linjens personal bör vara redo att hantera.

Bedöm om offret är ett barn

Om det rör sig om en minderårig (ett barn) ska de berörda barnskyddsmyndigheterna (och/eller andra behöriga myndigheter, enligt nationell lagstiftning och standardrutiner) underrättas, så att en förmyndare kan utses om det behövs och att barnets bästa intresse upprätthålls.

Ge information om människohandel, identifieringsförfaranden och de särskilda rättigheter för offer för människohandel samt om olika hjälpalternativ

Om möjligt ska informationen ges i skriftlig form och på ett språk som det förmodade offret förstår. Sådana handledningar bör förberedas i förväg i samarbete med den nationella myndigheten mot människohandel för att säkerställa att informationen är korrekt, inklusive kontaktuppgifter. Videor eller tryckt material om människohandel som visas i t.ex. väntrum också kan bidra till att inleda samtalet.

Identifiera och kontakta den behöriga myndighet för bekämpning av människohandel

Med det förmodade offrets samtycke ska du omedelbart informera den lokala samordnaren för arbetet med att motverka människohandel eller den behöriga myndigheten, som ska hantera den efterföljande processen med att identifiera och hänvisa det förmodade offret för människohandel till stöd och skydd. Om den behöriga myndigheten tillhör de brottsbekämpande myndigheterna och det förmodade offret inte vill samarbeta är det mycket viktigt att personen i stället får möjlighet att tala med en utbildad specialist på människohandel (t.ex. icke-statliga organisationer, lagstadgade/offentliga socialtjänster).

Säkerställ skräddarsydda rutiner

Det är mycket viktigt att alla organisationer som arbetar med människor som flyr kriget och andra utsatta grupper upprättar tydliga rutiner som dess personal och volontärer ska följa när ett förmodat offer eller ett fall av människohandel misstänks. Det är också viktigt att alla förfaranden gentemot det förmodade offret för människohandel är känsliga för personens kön, ålder och kulturella särdrag.

¹⁰ <https://www.osce.org/cthb/413123>

¹¹ <https://www.osce.org/odihr/549793>

Följande frågor kan vara till hjälp för att upptäcka tecken på människohandel under det inledande samtalet:

- Betalade någon/gjorde löften om vinst/pengar/bättre framtid för att få dig att genomföra resan? Har någon hotat dig för att du skulle genomföra resan?
- Har du skuldsatt dig för att genomföra resan och, om så är fallet, utövar någon påtryckningar för att du ska betala tillbaka skulden?
- Blev du lovad ett arbete och ett hem, men förhållandena visade sig vara helt annorlunda?
- Har dina dokument (t.ex. pass, resedokument, uppehållstillstånd) tagits ifrån dig och hålls kvar av någon annan?
- Har du fått och undertecknat ett anställningsavtal? Tycker du att de villkor som anges i kontraktet verkar "rättvisa" (t.ex. är en lön planerad och är arbetstiderna rimliga?). Om du redan arbetar, motsvarar de faktiska villkoren de utlovade eller de som anges i anställningsavtalet?
- Har du ombetts att göra några "tjänster" (t.ex. utföra hushållsarbete eller tillhandahålla sexuella tjänster) som tack till din hyresvärd eller som ett villkor för att få bo kvar i ditt boende?
- Har du utsatts för fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld eller övergrepp på vägen eller efter ankomsten till det här landet?
- Har du tvingats stjäla, tigga, prostituera dig eller spela in pornografiskt material/webcamming?
- Hotar någon dig eller din familj?
- Är du tvungen att ljuga för myndigheterna, din familj eller andra människor?
- Har någon föreslagit för dig att använda falsk identitet eller andra dokument?
- Har du tillgång till dina socialförsäkringsavgifter och/eller löneutbetalningar och kan hantera pengarna själv?

Det bör noteras att många offer för människohandel inte känner igen sig själva som sådana (dvs. inte identifierar sig), eftersom de kan befinna sig i överföringsfasen eller i allmänhet i en fas före deras faktiska exploatering. Andra kan normalisera vad som händer (med tanke på deras kultur eller tidigare erfarenheter) eller fruktar repressalier från sina människohandlare. Vissa offer, särskilt papperslösa migranter eller de som tvingas av sina människohandlare att begå brottsliga handlingar, kan undvika att identifiera sig för myndigheter av rädsla för att straffas av myndigheterna (t.ex. rädsla för utvisning eller bestraffning för deras irreguljära status).

Det kan finnas individer som blir oroliga av att interagera med statliga myndigheter och som saknar förtroende för institutioner på grund av dåliga erfarenheter av sådana tjänstemän i sin region eller sitt ursprungsland. I vissa fall kan offret ha en relation med människohandlaren och känna sig känslomässigt tvingad att inte anmäla honom eller henne. Andra kan vara rädda för stigmatisering, särskilt om de har utsatts för sexuella och intima övergrepp. Det är därför som proaktiv screening för tecken på människohandel, samt korrekt hänvisning och rapportering av första linjens personal på fältet är avgörande för att förhindra brottet eller bryta exploateringscykeln så tidigt som möjligt.

5

Hänvisningar: Vem ska kontaktas, tillgängliga journummer och samordnare för kampen mot människohandel?

Det är viktigt att komma ihåg att ett förmodat offer för människohandel inte kan rapporteras till polisen eller andra myndigheter utan personens **samtycke**. Personen bör informeras om förfarandet för officiell rapportering och få kontaktuppgifter enligt ovan. Första linjens personal bör också följa det **fastställda förfarandet**¹² **för att dela information om fallet** med de nationella myndigheterna utan att avslöja offrets identitet och personuppgifter. Om personen begär stöd från första linjens personal för att kontakta myndigheterna, bör sådant stöd ges omedelbart.

För att säkerställa att hänvisningen till och kommunikationen med nationella organ fungerar smidigt **rekommenderas det starkt att man känner till nationella och lokala/samhällsbaserade mekanismer och organ mot människohandel, etablerar arbetskontakter och kommer överens om rutiner i förväg**. Dessa kontakter kan också upplysa första linjens personal om befintlig lagstiftning och ramverk mot människohandel i landet, vilket skulle vara till hjälp för att sätta in deras insatser i det nationella sammanhanget.

Nedan hittar du länkar som hjälper dig att identifiera de relevanta nationella kontakterna i det land du är verksam:

Be Safe - nummer att kontakta för att få officiell information och hjälp vid misstanke eller när du befinner dig i en traffickingsituation

<https://www.helpforukrainians.info/contact-info/>

Översikt över det nationella arbetet mot människohandel och viktiga kontakter i EU:s medlemsstater

https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries_en

Nationella telefonjourer i EU

https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/national-hotlines_en

Publikationen är framtagen inom ramen för ett extrabudgetärt projekt, "Förebyggande och bekämpning av människohandel i den humanitära kris under kriget i Ukraina", som genomförs med ekonomiskt stöd från regeringarna i Frankrike, Tyskland, Ungern, Japan, Liechtenstein, Polen, Spanien, Schweiz, Storbritannien och USA.

¹² <https://www.osce.org/cthb/413123>